

Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija 1831–1863 metais: struktūra ir tarnautojai

Lukas Pocius

Lietuvos istorijos institutas, XIX amžiaus istorijos skyrius, Tiltų g. 17, LT-01101, Vilnius
El. p. lukas.pocius@istorija.lt
<https://orcid.org/0000-0002-9379-449X>

Anotacija. Lietuvos istoriografijoje Vilniaus generalgubernatoriaus institucija geriau žinoma kaip politiką Vakariniuose gubernijose formavusi įstaiga. Tačiau tyrime susiduriame su menkai istoriografijoje tyrinētu aspektu – Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija ir jos tarnautojai. XIX a. 3–4-ajame deš. pradėtas intensyvus biurokratizacijos procesas, biurokratų korpuso kūrimasis, aiškiau pastebimas centrinėse valdžios įstaigose. Šiame straipsnyje, remiantis archyviniais šaltiniais, rastais Lietuvos valstybės istorijos archyve, Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos fonde, naudojantis aprašomuoju ir probleminės analizės metodais, siekiama atskleisti kanceliarijos struktūrą, tarnautojo įdarbinimo procesus, jo socialinę vaizdinį: kilmę, išsilavinimą, konfesiją.

Esminiai žodžiai: *Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija, biurokratija, tarnautojai, Vakarinės gubernijos.*

Abstract. In Lithuanian historiography, the institution of the Governor General of Vilnius is better known as the body that shaped politics in the Western provinces. However, in this study, we encounter an aspect that has been little researched in historiography – the employees of the Governor General of Vilnius who worked in his chancellery and its structure. In the

'30s and '40s of the 19th century, an intensive process of bureaucratisation began, marked by the creation of a corps of bureaucrats, which was more pronounced in central government institutions. Therefore, in this article, based on archival sources found in the Lithuanian State Historical Archives, the Vilnius Governor General's Chancellery Fund, using descriptive and problem analysis methods, this article aims to reveal the structure and employment processes of civil servants who wanted to enter the chancellery, as well as their social image: origin, education, and religion.

Keywords: *Vilnius Governor General's Office, bureaucracy, clerks, Western Governorates.*

Įvadas

Dėl vienvaldystės principo, būdingo XIX a. Rusijos imperijai, rusiškoji biurokratija niekada nepajėgė atitikti vakarietiško jos modelio, kur svarbiausia veiklos kryptis buvo visuomenė. Rusijoje vyraavo valstybinė biurokratija, kuri buvo nukreipta į valstybės, o ne visuomenės naudą, nes neišgyvenusi feodalizmo nunykimo imperija ir valdantysis elitas nesuprato visuotinio gėrio idėjos. Gubernijų institucijų padėtis nebuvo geresnė. Dėl prasto biurokratų parengimo kanceliarijos dažniausiai buvo neorganizuotos, tarnautojai negebėjo atlikti jiems keliamų užduočių. Tad atsirado poreikis stiprinti biurokratų korpusą.

Biurokratijos svarba pradėjo stiprėti Nikolajaus I valdymo laikotarpiu, nes dėl gremėzdiško valstybės aparato ir profesionalių biurokratų trūkumo buvo iškilęs reformų poreikis, turėjęs skatinti modernios biurokratijos kūrimąsi Rusijos imperijoje. Aišku, negalima paneigti fakto, kad biurokratijos modernizacijos pastangos buvo matyti Jekaterinos II ar Aleksandro I valdymo laikotarpiu, kuomet buvo 1775 m. suformuoti Gubernijų valdymo nuostatai arba 1802 m. sukurtos ministerijos, tačiau šios reformos buvo skirtos būtent centriniam aparatui tobulinti, o personalui šie pakeitimai turėjo mažai įtakos. Būtent Nikolajaus I valdymo laikotarpiu buvo atsižvelgta į žemesniosios grandies biurokratų korpusą. Atsižvelgta į tarnautojų profesionalumą – tarnautojai turėjo baigti kursus universitetuose, mokyklose ir įgyti išgūdžių, siekta, kad tarnautojai taptų kvalifikuotais specialistais ir nebūtų varžomi savo luominės padėties. Reformas stabdė kitos įsisenėjusios problemos, kaip nepotizmas, *popierizmas* – egzistavo sprendimų priėmimo vilkinimas, netvarkingas bei painus dokumentacijos tvarkymas. Tad galima teigti, kad iki Nikolajaus I valdymo pradžios institucijose dažniausiai triūsė nepasirengęs administraciniam darbui tarnautojas, kurio darbas prasidėjo ir baigėsi nuorašų tvarkymu ir dokumentų perrašymu, tačiau ne asmenine iniciatyva, menkas tarnautojų atlyginimas skatino korupciją. Elitistinė Rusijos imperijos politinė kultūra lėmė, kad didelę dalį biurokratijos aparato tarnautojų sudarė kariškiai arba bajorai, kurie išlaikė pozicijas

vien dėl turimo statuso, o ne dėl gebėjimų. Kadangi asmens aukšta tarnybinė pozicija buvo nulemta imperatoriaus valios, kandidato asmeninių ryšių su valdovu arba aukšto rango pareigūnais svarba liko nenuginčijama, išrinktųjų asmenybių ratas toliau liko siauras ir elitinis. Taip pat išliko tradicija remtis asmens statusu, o ne jo gebėjimais.

Tyrime naudoti archyviniai šaltiniai saugomi Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos fonde (f. 378), Lietuvos valstybės istorijos archyve. Šio straipsnio pagrindą sudaro fonde rastos kelios grupės dokumentų: kanceliarijos struktūrai nagrinėti – Vilniaus generalgubernatoriaus raštai kanceliarijos viršininkui, valdininkams atskiriems pavedimams, susirašinėjimai su Vidaus reikalų ministerija ir Finansų ministerija, aptariant, pristatant arba analizuojant kanceliarijos struktūrą, jos problemas, reformų poreikį; tarnautojui priimti į tarnybą – Vilniaus generalgubernatoriaus ir kanceliarijos viršininko raštai dėl tarnautojo tinkamumo, pretendentų atestacijos, o tarnautojo vaizdiniui sudaryti – raštinės tarnautojų tarnybiniai lapai, kuriuose buvo surašyta detali informacija apie jų amžių, buvusias ir esamas pareigas, turimą turtą, išsilavinimą, karjeros kelią Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje ir kitose institucijose, nusižengimus, apdovanojimus, šeiminei padėti. Ši informacija leidžia atskleisti, koks išsilavinimas vyravo tarp Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos darbuotojų, ar kanceliarijoje dominavo rusų kilmės tarnautojai, ar valdžia leido įsidarbinti ir vietinių gubernijų gyventojams. Taip pat atsiranda galimybė analizuoti kilimo karjeros laiptais spartą, kokio luomo atstovai sudarė tarnautojų daugumą. Geriau susipažinti su tarnautoju ir jo santykiu su kanceliarija padėjo tarnautojų bylose esantys susirašinėjimai dėl priėmimo į tarnybą, nuobaudų, paskatinimų, atostogų arba atleidimo iš tarnybos klausimais.¹

Istorikų darbuose įprastai apžvelgiamos centrinių valdžios institucijų biurokrtizacijos strategijos arba tirta jau susiformavusi biurokrato karjera, neanalizuojant tarnautojo karjeros eigos, neskiriant dėmesio ypatingų teritorijų, kaip Vakarinės gubernijos, specifikai, telkiant dėmesį į vidines gubernijas ar kitas struktūras.² Tačiau mes koncentruojamės į tyrimus, artimesnius biurokrato vystymuisi, vietinių institucijų struktūriniais pokyčiais, socialinių dėmenų, kaip religija, luomas, amžius, įtakai biurokrato karjerai.

Walteris M. Pintneris nagrinėjo Rusijos imperijos vidinių gubernijų išdo rūmų, civilinių gubernatorių kanceliarijų tarnautojų socialinę struktūrą, amžiaus, išsilavinimo, religijos ir kitų socialinių dėmenų aspektus.³ Tyrime autorius konstatavo,

¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija, fondas 378.

² Minėtini šie darbai: LEDONNE, J. P. *Forging a unitary state: Russia's management of the Eurasian space, 1650–1850*. University of Toronto Press, 2020; LEDONNE, J. P. Administrative regionalization in the Russian empire, 1802–1826. *Cahiers du Monde Russe*, 2002, 43(1), p. 5–34; ЛЫСЕНКО, Л. М., *Губернаторы и Генерал-Губернаторы Российской Империи (XVIII – начало XX века)*. Москва, 2001.

³ PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3).

kad biurokratų korpusą centrinėse Rusijos imperijos gubernijose sudarė smulkioji bajorija, negalėjusi išgyventi iš paveldimo turto ar baudžiavinio ūkio. Biurokratija buvo išskirtinai bajorijos ir iš karininkijos kilusių vaikų karjeros erdvė, nors kariškiai XIX a. vid. nebeužėmė civilinės tarnybos pozicijų taip dažnai, kaip XIX a. pr. Autorius teigė, kad edukacija darė didesnę įtaką karjeros sėkmei nei turimas turtas, tačiau civilinės tarnybos erdvė vis dėlto išliko labai uždara, buvo mažai galimybių pakilti karjeros laiptais.

Haroldas McFairlinas nagrinėjo biurokratų korpuso iškilimą Rusijos imperijoje. Remdamasis šaltiniais autorius bandė ištirti priežastis ir išsiaiškinti, kaip Rusijos imperijoje susiformavo raštininkų, archyvarų sektorius, kuris tapo modernėjančios biurokratijos dalimi.⁴ Autorius tyrime pabrėžė dvi problemas. Pirma, iki XIX a. 4-ojo deš. centrinė valdžia nebuvo sutvarkiusi biurokratų korpuso klausimo, antra, atliktos reformos neatliepė modernios biurokratijos klausimų, kaip, pavyzdžiui, porcingo tarnybos ir atlygio santykio problema. Trečia, mokyklose ir universitetuose masiškai rengiant tarnautojų kursus nesulaukta norimų rezultatų, nes mokymo programos buvo prastai parengtos, neatsižvelgiant į darbo profilį. Tad šis mažos algos, milžiniško darbo ir prasto švietimo derinys apsunkino žemesniosios biurokratijos vystymąsi, skatino korupciją.

Istorikas James Hasselas tyrinėjo rangų lentelės panaudojimą Rusijos imperijoje. Jo straipsnyje apie rangų lenteles pristatomas jų konceptas, raštininkų padėtis rangų lentelėje.⁵ Autorius nemažai dėmesio skyrė rangų lentelės trūkumams, dėl kurių nebuvo pasiekti biurokratizacijos tikslai. Tyrėjas teigė, kad dėl rusiškosios teisinės bei kultūrinės sąrangos rangų lentelė nepadėjo įgyvendinti Petro I siekių – tobulėti talentingiems, darbštiems asmenims. Tyrinėtojas konstatavo, kad ši sistema toliau padėjo bajorijai, kuri naudojosi rangų lentelės teikiama is privalumais ir turėjo galimybių įtvirtinti savo pozicijas valstybės valdymo struktūrose, ši sistema trukdė biurokratinio aparato tobulinimo procesams iki Rusijos imperijos žlugimo.

Apie Rusijos imperijos valdymą rašęs Richardas Pipesas savo tekste aptarė elitizmo ir socialinio statuso svarbą, formavusią biurokratizacijos ir jos profesionalizacijos procesus, nagrinėjo šių dviejų statusų neigiamą įtaką valstybės modernėjimui. Istorikas samprotavo, kad bajoriškoji politinė kultūra nesudarė galimybių žemesnių luomų atstovams siekti karjeros valstybinėje tarnyboje. O artimesni santykiai su valdančiuoju elitu lėmė didesnes galimybes siekti karjeros aukštumų nei tiems, kurie bandė užimti svarbias pozicijas be užnugario ir pažinčių. Anot autoriaus, tai

⁴ McFARLIN, Harold A. The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833. *Russian History*, 1974, I(1).

⁵ HASSELL, James. Implementation of the Russian Table of Ranks during the Eighteenth Century. *Slavic Review*, June, 1970, 29(2); Rangų lentelė – 1722–1917 m. veikęs Rusijos imperijos įstatymas, kuriuo būdavo nustatoma pareigūnų skyrimo į tarnybas tvarka. Pagal ją tarnautojai į tarnybą turėjo būti priimami ne vien dėl kilmės, bet pagal rangus, kurie būdavo suteikiami pagal nuopelnus ir stažą. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/rangu-lentele>

nesiderino su Vakarų Europoje besivystančiais procesais, lėmusiais lygesnes galimybes pasiekti karjeros tikslų, socialinio statuso svarbos mažėjimu.⁶

Rusiškosios biurokratijos kūrimosi klausimus aptarė rusų istorikas A. Oblonskis. Jis rašė apie biurokratijos formavimosi eigą Rusijos imperijoje, nagrinėjo reformas, kuriomis buvo tobulinamas valstybinio aparato efektyvumas. Istorikas teigė, kad Rusijos imperijai būdinga biurokratijos militarizacija, pasireiškusį dėmesiu smulkmenoms: mundurų ir lyginimosi su karinėmis struktūromis forma, taip nustumiant į paraštes tarnautojų algų, motyvacijos problemas.⁷ Jevgenijus Anisimovas aprašė biurokratijos vystymosi raidą, priskirdamas jos susikūrimo nuopelnus imperatoriui Nikolajui I. Tačiau, autoriaus nuomone, reformomis nebuvo pasiekti tikslai, nes jos buvo nevykusiai organizuotos, nesuteikiant teisių kitiems luomams prisidėti prie valstybės kūrimo, o sutelktas dėmesys į kariuomenę ir valstybės mechanizmą neleido gerinti Rusijos gyventojų gyvenimo kokybės.⁸

Biurokratijos specializaciją aptarė istorikė Liuba Pisarkova. Savo straipsnyje ji analizavo biurokratijos formavimosi procesus Rusijos imperijoje nuo Petro I iki Nikolajaus I. Anot jos, biurokratizacija buvo būtina, norint sureguliuoti valstybinį aparatą, įtraukiant kitas socialines grupes, ne vien bajorus. Istorikė įvertino tai, kad elitizmas bajorų luome išliko ir šie, jei turėjo didelį ūkį, verčiau rinkosi karinę tarnybą arba aukštesnes valdžios institucijas nei vidutinės ar žemesnės grandies tarnautojų pozicijas. Valdžia taip pat laikėsi ne Vakaruose buvusio racionalaus tarnautojų parinkimo, o tik tam tikrų luomų dalyvavimo valstybės aparate principo. Autorė išskyrė, kad, priklausomai nuo laikotarpio, prioritetas buvo teikiamas pirmiausia bajorijai, vėliau mokestiniais luomams, tačiau nepalaikė visiškos laisvės gyventojams siekti karjeros ir tai neleido sukurti visaverčio biurokratų korpuso.⁹

Todėl galima teigti, kad minėti istorikai savo tyrimuose pagrindinį dėmesį skirdavo arba biurokratiniais procesams, institucijų optimizavimui, imantis darbo pasidalijimo, kvalifikuoto specialisto atsiradimui imperinėse institucijose, kurie buvo aiškiai pastebimi centrinėse institucijose arba vidinėse gubernijose esančiose struktūrose, taip paliekant nuošalyje specifinėmis laikomas institucijas, kaip generalgubernijų kanceliarijos. Todėl istoriografija neatsako, ar specifinėse institucijose buvo pritaikyti modernios biurokratijos bruožai, kaip tarnautojo kvalifikuotumas administraciniam darbui, ar egzistavo darbo pasidalijimas. Šiame tyrime bus siekiama atsakyti į klausimus, ar Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija ėjo modernėjimo keliu, ar tarnautojai turėjo pereiti specializuotą atranką, norėdami patekti į generalgubernatoriaus kanceliariją, ir kokios kvalifikacijos tarnautojas dirbo tokioje strategiškai svarbioje institucijoje.

⁶ PIPES, Richard. *Russia under the Old regime*. New York, 1974.

⁷ ОБОЛОНСКИЙ, А. В. *На государственной службе. Бюрократия в старой и новой России*. 1997.

⁸ ANISIMOVAS, Jevgenijus. *Imperatorių Rusija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.

⁹ ПИСАРЬКОВА, Любовь. От Петра I до Николая I: политика правительства в области формирования бюрократии. *Отечественная история*, 1996, № 4, с. 29–43.

Tokia tyrimo kryptis svarbi dėl to, kad vietinės valdžios erdvėje tokie procesai sunkiau pastebimi, o Rusijos imperija šiuo atveju biurokrtiją veikiau įdarbino integruodama pakraštines teritorijas į savo sudėtį ir vienas iš svarbiausių tikslų buvo karinis-strateginis ir ekonominis interesas.¹⁰ Todėl manytina, kad Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija nebuvo išskirtinė tarnautojų klausimu, palyginus su kitų Rusijos imperijos gubernijų ar generalgubernijų kanceliarijomis.

Remiantis Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos išsaugotais tarnybiniais lapais, pasinaudojus M. Weberio moderniosios biurokratijos apibrėžimu, biurokratų korpuso kūrimosi procesai tampa matomi, tačiau biurokrato karjera nepanaši į europietišką, kaip apskritai vyksta biurokrato kelias Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Todėl, naudojant aprašomąjį ir probleminės analizės metodus, šio tyrimo **tikslas** – išnagrinėti pakraščio Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos modernėjimo, tarnautojų įdarbinimo procesą, socialinės, luominės padėties, religijos, išsilavinimo charakteristikas. Šis tyrimas galėtų būti naudingas modernėjimo, biurokratijos specifinėse Rusijos imperijos teritorijose tyrimuose.

Tyrimo **uždaviniai**: Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos struktūros analizė, nes be detalaus struktūros suvokimo ne iki galo suvoksime pareigybių svarbą ir bendrą struktūros logiką, nematysime modernėjimo bruožų institucijoje; tarnautojo priėmimo į kanceliariją proceso analizė, nes, istoriografijoje Vilniaus generalgubernatoriaus instituciją laikant aukščiausio lygmens teritorinio valdymo struktūra, nagrinėjama, ar egzistavo išskirtinis priėmimo procesas; kanceliarijos tarnautojo socialinis vaizdinys, kuriuo siekiama parodyti, koks tarnautojas dirbo Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje.

Tyrimo pradinė chronologinė riba sutampa su Nikolajaus Dolgorukovo paskyrimu Vilniaus generalgubernatoriaus pareigoms ir generalgubernatoriaus kanceliarijos reorganizacijos pradžia, o baigtinė riba – su 1863–1864 m. sukilimu, kuomet generalgubernatoriai įgijo daugiau teisių vykdyti autonomišką politiką.

Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos struktūra ir jos reorganizacija

Siekdami visapusiškai atsakyti į įvade iškeltus klausimus, analizę pradedame nuo Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos struktūros. Nagrinėdami struktūrą, jos reformas ir esamas pareigybes atsakytume į kelis klausimus: ar kanceliarija buvo modernizuojama moderniosios biurokratijos principais, ar vyravo darbo pasidalijimas, kokios problemos trukdė visiškai išvystyti potencialą.

¹⁰ MONAS, Sidney. Bureucracy in Russia Under Nicolas I, in: *The structure of Russian History*. Ed. Michael Cherniavsky. New York, 1970, p. 270.

Tikslesnės informacijos apie Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos struktūrą turime iš 1832 m. revizijos, kurią įsakė atlikti į Vilniaus generalgubernatorius N. Dolgorukovas. 1832 m. revizijoje buvo pažymėta, kad kanceliariją sudarė du skyriai, o skyrius – trys stalai (rus. *комн*). Kanceliarijai vadovavo kanceliarijos viršininkas, o jo sekretoriai buvo skyrių viršininkai. Staluose dirbdavo dažniausiai trys asmenys – stalo viršininkas, kuris kartu buvo ir sekretoriaus padėjėjas, vyriausiasis bei jaunesnysis raštininkai. Buvo išskirtos archyvaro, vertėjo, dokumentų registratoriaus ir ūkio prižiūrėtojo bei išdininko pozicijos.¹¹

Modernizacijos pastangas įrodo trys bandymai reorganizuoti kanceliariją. Pirmą kartą ji buvo padidinta ir sistematizuota po 1832 m. revizijos, kuomet nustatyta, kad kanceliarija buvusi nesustyguota, be aiškios tvarkos, joje buvo prastai darbą atliekantys tarnautojai, negalėjo susitvarkyti su daugybe bylų. Trūko tvarkingo archyvo, skyrių ir stalų darbuotojai nesidalindavo informacija, bylos nebūdavo tikrinamos, tarnautojai neturėjo žinių ir gebėjimų, kaip rengti dokumentus, juos saugoti. Tad N. Dolgorukovo iniciatyva buvo priimta daugiau tarnautojų, išplėstos biurų prerogatyvos, kiekvienas skyrius ir stalas turėjo vesti atitinkamus registrus ir saugoti bylas, o dokumentų registratorius privalėjo tikrinti bylas ir tinkamai archyvuoti.¹²

Ilgainiui ši kanceliarijos reorganizacija nepadėjo susidoroti su sunkėjančiomis užduotimis, didėjančiu bylų skaičiumi, todėl Vilniaus generalgubernatorius Fiodoras Mirkovičius ėmėsi naujos reformos, kuria kanceliarija turėjo būti išplėsta iki šešių skyrių.¹³ Pirmuosius penkis skyrius turėjo sudaryti du stalai, šeštasis turėjo būti tiesiogiai pavaldus kanceliarijos viršininkui. 1846 m. bandymas reformuoti kanceliariją nepavyko, nes tuometis vidaus reikalų ministras nesutiko su siūlomu projektu dėl finansų stokos.¹⁴ Buvo imtasi mažesnių reformų, sukurtas laikinasis skyrius valstiečių inventorių byloms tvarkyti. Tačiau F. Mirkovičiaus prašymai ir siūlymai padidinti Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos kadro ir skyrių bei stalų skaičių nebuvo įgyvendinti, o kanceliarijos plėtimo idėją perėmė Ilja Bibikovas. Jis rėmėsi F. Mirkovičiaus teiginiais, kad kanceliarija neturi galimybių išlaikyti darbuotojus, dėl mažos algos jie palieka darbo vietas, taip pat trūko pinigų apdovanojimams. I. Bibikovui taip pat nepavyko išplėsti kanceliarijos, nors generalgubernatoriaus parengtas projektas buvo pasiekęs Valdantįjį Senatą, projektas liko nepatvirtintas dėl lėšų stokos.¹⁵ Trečiąją reformą dalinai pavyko įgyvendinti jau Vladimiro Nazimovo valdymo

¹¹ Дело о подтверждении чиновникам канцелярий Виленского и Гродненского военного Губернатора. LVIA, f. 378, ap. 39, b. 2127, l. 15–18ob.

¹² Ibid., l. 15–15ob.

¹³ Ibid., l. 15.

¹⁴ О штате канцелярий Виленского военного и Генерал-Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 53, b. 300, l. 111, 118, 132, 132ob.

¹⁵ Ibid., l. 175, 175ob.; apie vald. senatą.

laikotarpiu, padidinant skyrių skaičių, tačiau išliko personalo trūkumo problema. Jis liko panašus į nuo pat N. Dolgorukovo laikų buvusį skaičių – apie 35 žmones.¹⁶

Po 1832 m. N. Dolgorukovo inicijuotos reformos Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje buvo aiškiai paskirstytos pareigybės. Žemiausios iš jų, kurioms reikėjo mažiausiai įgūdžių, buvo jaunesniojo raštininko, toliau – vyresniojo raštininko, išdininko, archyvisto, dokumentų registratoriaus ir ūkio bei tvarkos prižiūrėtojo. Aukštesni reikalavimai buvo taikomi stalų viršininkams, sekretorių padėjėjams, sekretoriams, valdininkams atskiriems pavedimams atlikti ir kanceliarijos viršininkei. Dauguma darbuotojų, kurių tarnybinė karjera prasidėdavo kanceliarijoje, išlaikę egzaminą gaudavo žemiausią kolegijos registratoriaus, arba XIV, rangą. Dažniausiai jie užimdavo vyresniojo arba jaunesniojo raštininko pozicijas. Šios žemesnio rango tarnautojams skirtos pareigos buvo neaiškiai apibrėžtos, tačiau galima manyti, kad pagrindinis darbas buvo rašymas, dokumentų kopijavimas, raštvedyba, jie turėjo būti įvaldę greitrašį.¹⁷

Akivaizdu, kad kanceliarijos viršininko ir valdininko atskiriems pavedimams atlikti pareigas galėjo eiti tik ilgai valstybės tarnyboje dirbę asmenys, kurie turėjo sukaupę daug darbo patirties, turėjo aukštą VI rangą. Rusijos imperijos įstatymų sąvade pareigybės aprašymo nėra, tačiau šių tarnautojų skaičius generalgubernijų kanceliarijose buvo nuolat didinamas.¹⁸ Jų svarbą lėmė tai, kad šie asmenys turėjo būti vos ne asmeniniai generalgubernatoriaus pareigūnai, kurie turėjo atlikti specialiuosius tyrimus. Vieno iš valdininkų atskiriems pavedimams veiklos pavyzdžių, rodančių šios pareigybės svarbą, – Derečino dvaro turto vagystės tyrimas. Po 1831 m. sukilimo, pradėjus sekvestruoti bajorų, dalyvavusių sukilime, turta, jam prižiūrėti buvo paskirti inspektoriai. Tačiau, inspektoriams sukčiaujant, jų nedorą tarnystę pastebėjo policija, kuri apie tokius neatitikimus raportuodavo Vilniaus generalgubernatoriui. Šis pavyzdys įrodo, kad svarbiems, politiškai jautriems atvejams, kuriems tirti reikia įgūdžių, būdavo pasitelkiami valdininkai atskiriems pavedimams.¹⁹

Kitas atvejis, rodantis, kad valdininkai atskiriems pavedimams ne tik užėmė svarbias pareigas, bet ir turėjo būti itin patikimi generalgubernatoriaus asmenys, – kanceliarijos revizija. 1832 m. naujasis generalgubernatorius N. Dolgorukovas nurodė valdininkui atskiriems pavedimams atlikti generalgubernatoriaus kanceliarijos reviziją. Šie veiklos pavyzdžiai rodo, kad valdininko atskiriems pavedimams pareigos buvo svarbios atliekant darbą, kuriam reikia daugiau įgūdžių.²⁰ Be to, neabejotiną

¹⁶ О составлении памятной книжки класным Чиновникам, подведомственных управлению Виленского Военного Губернатора, LVIA, f. 378, BS, ap. 64, b. 34, l. 121–123.

¹⁷ McFARLIN, Harold A., The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833, in: *Russian History*, I, 1(1974), p. 4.

¹⁸ Полное собрание законов Российской империи (toliau ПСЗ-2), т. 19, ч. 1, №. 17730, с.195.

¹⁹ 1838 07 06 По представлению Гродненского Гражданского Губернатора о злоупотреблениях по конфискованному имѣнію Деречину. LVIA, f. 378, BS, ap. 46, b. 348, l. 1ob, 3–3ob, 8.

²⁰ Дело, о подтверждении чиновникам канцелярий Виленского и Гродненского военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 39, b. 2127, l. 9–14ob.

valdininkų atskiriems pavedimams svarbą įrodo ir tai, kad į šią poziciją asmuo galėjo būti paskirtas imperatoriaus. Taip 1858 m. į tarnybą priimtas tarnautojas Slučianovskis. Jis buvo paskirtas imperatoriaus kaip armijos kavalerijos pulkininkas ir turėjo prižiūrėti, vykdyti revizijas kavalerijos daliniuose.²¹

Apibendrinant, Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija nuo pat N. Dolgorukovo tapimo Vilniaus generalgubernatoriumi lėtai virto į modernios biurokratijos bruožų turinčią instituciją, kurios struktūra buvo performuota siekiant efektyvesnio darbo pasidalijimo, idant būtų pajėgi susitvarkyti su daug bylų. Tačiau dėl finansų stokos reforma truko ilgai, todėl buvo prastai organizuota, trūko tinkamai parengto personalo.

Tarnautojo įdarbinimo procesas

Vilniaus generalgubernatoriaus institucija buvo aukščiausio lygmens struktūra regione. Tyrimų stoka neleidžia suprasti, ar institucija turėjo specifinę priėmimo į tarnybą strategiją, kokie kriterijai buvo taikomi raštinės tarnautojams, ar institucijai arba kraštui taikyti specifiniai apribojimai tarnautojams. Šiame skyriuje analizuojama, ar Vilniaus generalgubernatoriaus institucija taikė apribojimus ar reikalavimus pretendentsams į pareigybes kanceliarijoje, ar ji priimdavo neišsilavinusius, iš kito nei bajorija luomo tarnautojus ir ar galima pastebėti nepotizmo bruožų.

Šaltinių analizė parodė, kad įdarbinimo procedūros buvo nuoseklios visiems kandidatams. Norėdamas įsidarbinti Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, pretendentas turėjo būti parašęs prašymą Vilniaus generalgubernatoriui, išreiškęs norą dirbti tarnyboje. Būta atvejų, kuomet tarnautojai norėjo užimti specifines pozicijas. Dažniausi tokio tipo prašymai – užimti valdininko atskiriems pavedimams poziciją. Prašymai būdavo rašomi laisva forma, surašoma trumpa pretendento dosjė – anksčiau tarnybos vieta, mokymosi įstaiga, išreikštas noras užimti tarnautojo poziciją Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje.

Teikdamas prašymą eiti pareigas kanceliarijoje, kiekvienas prašytojas turėjo pateikti su tarnyba susijusius dokumentus. Dažniausiai tai buvo: bajorystės patvirtinimas, tarnybos lapas, iš buvusios tarnybos vietos gautas atestatas, mokymo įstaigos baigimo atestatas, kurio dažnai neturėdavo. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad beveik visų lenkų kilmės bajorų tarnybiniuose sąrašuose buvo minima, kad jų bajorystė patvirtinta Valdančiojo Senato Heroldijos departamento (toliau – Heroldija).²² Tuo

²¹ О назначении Полковника Случановскаго чиновником особых поручении при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 66, b. 60, l. 1.

²² Valdančiojo Senato Heroldijos departamentas – tai institucija, kuri peržiūrėdavo dokumentus, įrodančius, kad asmuo priklausė bajorų luomui. Po 1831 m. sukilimo, kai imperinė valdžia ėmėsi bajorų luomo Vakarinėse gubernijose apribojimo, kiekviena šeima turėjo pateikti Heroldijai savo titulą įrodančius

tarpu bajorai iš rusiškų gubernijų neturėdavo šio priedašo, buvo minimi tiesiog kaip bajorai.²³

Po 1830–1831 m. sukilimo Vakarinėse gubernijose buvo siekiama silpninti ir reguliuoti bajorų luomą, todėl didžioji dalis pretenduojančių į tarnybą kanceliarijoje bajorų privalėjo įteikti oficialius savo bajorystės dokumentus, o jeigu tokių neturėdavo, privalėjo gauti išrašą iš savo gubernijos bajorų pirmininko, kuris atsiųsdavo Vilniaus generalgubernatoriui bajorystės išvadas. Jose buvo ne tik Heroldijos sprendimas, bet ir genealogijos aprašymas, pridedama gimimo metrika. Tai buvo to asmens legalus statuso įrodymas.²⁴ Reikia pastebėti, kad nagrinėjant turimus šaltinius matyti, jog vėlesniais metais mažėja reikalavimų patvirtinti bajorystę. Tai ypač pastebima nuo 1855 m. iki 1863 m. pildytose bylose. Jose dažniausiai neberasime prašymo patvirtinti savo bajorystę. Galimai toks sprendimas buvo susijęs su naujojo imperatoriaus Aleksandro II švelnėjimo politika Vakarinų gubernijų elito atžvilgiu, pastangomis patraukti juos savo pusėn. Valdžia nenorėjo savo gretose turėti buvusių sukilėlių, todėl buvo tikrinama, ar asmuo dalyvavo 1830–1831 m. sukilime. Pavyzdžiui, Josifo Tiškevičiaus prašyme Vilniaus generalgubernatoriui matyti, kad apie jį buvo renkama informacija, ar jis nedalyvavo sukilime. Jo tarnybiniame lape matyti Vilniaus generalgubernatoriaus N. Dolgorukovo žyma pieštuku, kad, remiantis Veikiančiosios 1-osios armijos generolo Fabiano Osten-Sakeno duomenimis, asmuo nedalyvavo sukilime ir policijos priežiūra jam buvo panaikinta, todėl jis gali tarnauti valstybinėje tarnyboje.²⁵ Akivaizdu, kad valdžios politika buvo siekiama, jog buvę sukilėliai neužimtų aukštesnių pareigų.

Vienu iš moderniosios biurokratijos bruožų laikomas tarnautojo išsilavinimas, ir jau XIX a. 4-ajame deš. centrinės valdžios tikslas buvo turėti išsilavinusius tarnautojus. Tad kartais pretendento asmens bylose būdavo pateikiami mokyklų baigimo diplomai, universiteto atestatai, trys gimnazijos, mokyklos arba bajorų instituto baigimo liudijimai. Būsimieji valstybės tarnautojai turėjo baigti tarnautojams skirtus kursus, kuriuose jie atestuojami ir galėjo siekti pareigų valstybės tarnyboje. Asmenų tarnybiniuose lapuose galima pastebėti, kad kartais pažymima, jog jie baigė gimnazijos kursą, leidžiantį siekti XIV, XII, VIII rango valstybės tarnyboje.

Žemesniosios grandies biurokratams mokyklos, instituto, universiteto baigimas suteikdavo teisę siekti tarnybos, o nuo išsilavinimo priklausė užimama tarnybinė

dokumentus; BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara. *Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 171–190.

²³ BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara; MEDIŠAUSKIENĖ Zita; MIKNYS Rimantas. *Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Baltos lankos, 2011, t. 8, d. 1, p. 312.

²⁴ HASSELL, James. Implementation of the Russian Table of Ranks during the Eighteenth Century. *Slavic Review*, June, 1970, 29(2), p. 291.

²⁵ По прошению бывшего Ошмянскаго Уезднаго Предводителя Дворянина Графа Иосифа Тишкевича, об определении его в Штат Канцелярии Виленскаго Военнаго Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 42, b. 1830, l. 9.

pozicija. Pavyzdžiui, gimnazistai buvo skirstomi į pirmą ir antrą kategorijas. Šias kategorijas lėmė atestuojamojo pažanga mokslo įstaigoje. Tie, kurie egzaminus išlaikė gerai arba labai gerai, dažniausiai gaudavo 1-osios kategorijos pažymėjimą, o tie, kurie mokėsi vidutiniškai (prastai besimokančių ir pretenduojančių į valstybės tarnybą asmenų nerasta), – 2-osios kategorijos. 1-osios kategorijos mokiniai turėjo išmokti greitraščio, kopijavimo įgūdžių, gaudavo žinių apie tarnybų veikimo principus, 2-osios – įgyti skaičiavimo, archyvavimo praktikos.²⁶

Buvo situacijų, kai profesinio tinkamumo testus asmenys laikydavo jau tarnaudami Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Tai nutikdavo tuomet, jei įsidarbinęs tarnautojas neturėjo jokio rango, nes buvo mokomas namie, prastai mokėsi arba nebaigė mokykloje reikiamų kursų.²⁷ Pretendentui neišlaikius tarnybinio egzamino, pareigų valstybės tarnyboje užimti nepavykdavo. Vienas iš pavyzdžių – Sankt Peterburgo trečiąją gimnaziją baigęs Vilčinskis, bandęs įsidarbinti Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, bet neišlaikęs egzamino. Anot Sankt Peterburgo gimnazijos pranešimo, studentas negebėjo parodyti žinių, padarė egzamine kritinių klaidų. Remdamasis šiuo pranešimu, Vilniaus generalgubernatorius Vilčinskio į tarnybą nepriėmė.²⁸

Žinomas atvejis, kai pretendentą kanceliarijos tarnautojo pareigoms egzaminuodavo pats Vilniaus generalgubernatorius. Sekretoriaus padėjėjo pareigų siekė Adomas Zabiela, tačiau buvo pažymėta, kad pretenduojant į šias pareigas reikia turėti IX rangą, o Zabiela turėjo XII rangą. A. Zabiela Vilniaus generalgubernatoriaus prašymu buvo išleistas į Vilnių egzaminavimui. Apie jo tarnybą detalesnį žinių nepavyko aptikti, todėl manytina, kad tarnybinės vietos negavo.²⁹

Universiteto studentai, gavę kandidato laipsnį, taip pat bandydavo aplikuoti į valstybinę tarnybą. Kandidato laipsnis būdavo suteikiamas baigus du kursus, išlaikius egzaminą. Taip buvo įrodoma, kad studentas pasirengęs tęsti mokslus universitete, turi bazinių žinių aukštesnėms studijoms. Verta pažymėti, kad šiuos kandidato egzaminus dažnai rinkdavosi patys studentai, tačiau, anot istorikų, dėl mažėjančio kandidato laipsnio poreikio ilgainiui jis buvo eliminuotas iš mokslo sistemos.³⁰ Turintys kandidato laipsnį studentai galėjo siekti rango, jiems tai įskaitydavo kaip egzaminą.

²⁶ McFARLIN, Harold A. The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833. *Russian History*, 1974, I, 1, p. 9.

²⁷ Об определении Губернского Секретаря Забелло, на службу в Канцелярию Виленского Военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 63, b. 38, l. 3.

²⁸ По прошению Дворянина Гедимина Вильчинского об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 69, b. 69, l. 4.

²⁹ Об определении Губернского Секретаря Забелло, на службу в Канцелярию Виленского Военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 63, b. 38, l. 3.

³⁰ *Университет в Российской империи XVIII – первой половины XIX века*. Сост. А. Ю. Андреева, С. И. Посохова (ред.). Москва, 2012, с. 358; PARKA, Swietłana. Stopnie naukowe w Cesarskim uniwersytecie Warszawskim (1869–1915). *Rozprawy z dziejów Oświaty*, 2000, t. XXXIX, s. 130.

Nuo 1850 m. į dokumentų tikrinimo procesą įsitraukė Civilinių žinybų inspekcijos departamentas, esantis prie Vidaus reikalų ministerijos. Vilniaus generalgubernatorius prašydavo šių struktūrų tarnautojo dokumentų, juos patikrinti, o atleidus darbuotoją, inspekciją perspėdavo apie tokius veiksmus.³¹

Kartais į tarnybą kanceliarijoje buvo patenkama per pažintis, kurios Rusijos imperijos sistemoje buvo toleruojamos. Trijuose prašymuose buvo paminėtos asmeninės pažintys su generalgubernatoriais. Pavyzdžiui, Ščepotjevas prašė būti priimtas į laisvą vietą ir minėjo, kad tarnavo drauge su Ilja Bibikovu. Antruoju atveju tėvas bandė padėti sūnui Titovui įsidarbinti Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje dėl savo pažinties su F. Mirkovičiumi, kuris buvo Titovo tėvo tiesioginis viršininkas Jasuose (dab. Rumunija), kur F. Mirkovičius buvo valdininkas atskiriems pavedimams.³² Junkeris Gavlovskis, prieš kelerius metus dirbęs Bresto junkerių mokykloje, kuriai vadovavo F. Mirkovičius, tai minėjo savo prašyme.³³ Retais atvejais kanceliarijoje būdavo įdarbinami praktikantai. Pavyzdžiui, studentas Zilovas kaip praktikantas buvo priimtas į Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliariją dėl tėvo pažinčių su generalgubernatoriumi.³⁴

Būdavo atvejų, kad dėl finansų ir personalo apribojimų, su kuriais susidurdavo Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija, kartais nepavykdavo priimti darbuotojų į tarnybą, todėl Vilniaus generalgubernatoriai privalėjo atmesti prašymus. Su tokia situacija susidūrė tarnautojai Godlevskis, Vilčinskis, Tomolickis.³⁵ Dar vienas patekimo į tarnybą būdas – prašymai per asmenis, kurie tuo momentu turėjo darbiinių ryšių su Vilniaus generalgubernatoriumi. Antai Guliajevas prašė vietos Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje per bendradarbio brolių Aleksandrą Fiodorovičių, kuris turėjo kontaktų su Vilniaus generalgubernatoriaus aplinka. Gauti tarnybos vietą Guliajevui pavyko, o tai patvirtina pažinčių svarbą Rusijos imperijoje.³⁶

³¹ По прошению Коллежского Регистратора Эвареста Мокржицкаго, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 62, b. 41, l. 5.

³² По прошению Коллежского Секретаря Щепотьева, об определении его чиновником особых поручении при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 59, b. 61, l. 3; По ходатайству служащего в Драгунском Полку Подполковника Александра Титовича, об определении его чиновником особых поручении при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 53, b. 308, l. 3.

³³ По прошению выпущенного из 2-го Кадетского Корпуса Канцелярским служителям 1-го разряда Андрея Гавловскаго, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора на службу. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 53, b. 277, l. 9ob, 10.

³⁴ По записке ученика Московского Университета Алексея Зилова, об определении его на службу в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 67, b. 70, l. 1.

³⁵ По записке Дворянина Годлевскаго, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора, *LVIA*, f. 378, BS, ap. 67, b. 42, l. 2; По прошению Дворянина Гедимина Вильчинскаго об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 69, b. 69, l. 4; По прошению Коллежского Регистратора Феликса Гомолицкаго, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 51, b. 306, l. 7.

³⁶ По прошению служащего в Калужской Гражданской Палаты Коллежского Регистратора Сергея Гуляева, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378,

Kartais kandidatai žinodavo apie laisvas pozicijas Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Tarnautojai Šveinickis, Lazarovičius savo prašymuose priimti į tarnybą pamini, kad nori užimti esančią tuščią vietą Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, jos nekonkretizuodami.³⁷ Tačiau prašyme teigė, kad apie laisvą vietą kanceliarijoje žinojo iš kitų tarnybų.

Apibendrinant aprašytus atvejus, galima konstatuoti, kad priėmimo į tarnybą Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje procesas nebuvo kompliktuotas. Analizuoti tarnautojai, norėję dirbti Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, nepatyrė išskirtinio vertinimo proceso, užteko tik pagrindinių dokumentų, įrodančių kilmę, išsilavinimą, retai priėmimą į tarnybą įtakodavo asmeninės pažintys. Vienintelis svarus argumentas, norint gauti tarnybą Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, – nebūti susijusiam su 1830–1831 m. sukilimu, turėti Heroldijos patvirtintus bajorystės įrodymo dokumentus.

Kanceliarijos darbuotojas: socialinė kilmė, religija, išsilavinimas, rangas

Šio tyrimo kontekste didelę įtaką turėjo krašto ir nagrinėjamos institucijos specifika. Vakariniuose gubernijose buvo siekiama institucijų rusifikacijos, tačiau susidurta su rusų kilmės personalo trūkumu, vadinamasis darbdavys, Vilniaus generalgubernatoriaus institucija, inicijavo krašto integracijos procesą. Todėl šiame skyriuje nagrinėjama socialinė padėtis ir teritorinė kilmė parodytą, ar buvo atsisakoma lenkų kilmės tarnautojų, ar stačiatikybės stiprinimas turėjo įtakos tarnautojo karjerai, kokio lygmens išsilavinimas vyravo tarp tarnautojų, kokią įtaką turėjo rangas ir ar ši tarnyba buvo patraukli, analizuojant algų ir šeiminės padėties duomenis.

Šaltinių analizė rodo, kad valstybinėje tarnyboje didžiausią dalį darbuotojų sudarė bajorų luomo asmenys. Tarnybiniuose sąrašuose, apimančiuose 1831–1863 m., esančioje skiltyje apie savo šeimos ar giminės bei žmonos giminės turtus statistiškai iš 70 asmenų, kurie tarnavo kanceliarijoje, 59 buvo bajorai, dalies jų bajorystę patvirtino Heroldija, 8 asmenys nenurodė savo luomo, po vieną tarnautoją buvo iš šventiko, vaistininko ir pirklio šeimų. Dauguma jų buvo smulkūs bajorai, neturėję nekilnojamosios nuosavybės, nes turtingoji bajorijos dalis nesiekė užimti žemesniosios

BS, ap. 51, b. 189, l. 5.

³⁷ По прошению Дворянина Наполеона Швейницкого, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 66, b. 14, l. 4; По прошению Коллежского Секретаря Ромуалда Лазаровича, об определении его Помощником Секретаря Канцелярии Виленского Военного Губернатора. LVIA, f. 378, BS, ap. 45, b. 1675, l. 11.

grandies biurokrato pozicijos – jos labiau traukė bežemius bajorus, kuriems reikėjo uždarbio ir galimybės kilti socialiniais laiptais.³⁸

Tarp Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos tarnautojų visiškai nebuvo miestiečių luomo atstovų, tačiau būta karininkų ir vienas šventiko sūnus. Stačiatikių šventikų vaikai apskritai dažnai patekdavo į valstybės tarnybą, nes buvo raštingi. Tas pats galiojo ir karininkų vaikams, kurie nusprendavo nesiekti karjeros kariuomenėje. Mūsų atveju randami tik du tokie atvejai, ir tokia situacija rodo, kad tendencija karininkams užimti pozicijas civilinėje tarnyboje jau ėjo užmarštin, nes jų buvimas civilinėje tarnyboje buvo dažnesnis XVIII a. pab. – XIX a. pr. Taigi, regis, valstybė pradėjo orientuotis į profesionalių valdininkų rengimą, tačiau visiško socialinio perversmo bruožų Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos tarnyboje nebuvo.³⁹

Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdininkų gimimo vieta dažniausiai buvo buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse, tačiau būta atvykėlių ir iš tolimesnių gubernijų. Statistika rodo, kad dauguma tarnautojų buvo kilę iš Vilniaus gubernijos – 9, kilusių iš Kauno gubernijos buvo mažai – tik 3. Iš Gardino gubernijos kilęs tik 1 tarnautojas, 5 tarnautojai atvyko iš Minsko gubernijos, po 2 – iš Kyjivo gubernijos, Balstogės srities ir Poltavos gubernijos. Rečiau pasitaikę atvejai, kai tarnautojas atvykęs iš Kalugos gubernijos, Sankt Peterburgo, du tarnautojai iš Maskvos. Po vieną tarnautoją atvykę dirbti iš Kurliandijos gubernijos, Rygos miesto, Jaroslavlį gubernijos, Charkovo gubernijos, Maladečinos, Raseinių, Slucko vietovių, Kursko, Plocko. Vienas tarnautojas buvo kilęs iš Vakarų Galicijos, kuri tuo metu priklausė Austrijos imperijai.

Tarnautojų išsilavinimas taip pat buvo įvairus. Vieni turėjo universitetinį išsilavinimą, kiti buvo mokomi namie. Iš analizuotų 70 atvejų 23 asmenų išsilavinimas nenurodytas. Dauguma tarnautojų, baigusią mokyklą, nurodydavo baigę Vilniaus 1-ąją gimnaziją, kuri veikė uždaryto Imperatoriškojo Vilniaus universiteto pastatuose. Tokių asmenų buvo 6. Du asmenys buvo baigę Vilniaus bajorų institutą, kuris buvo įkurtas lojaliems Rusijos imperijai bajorams ugdyti. Vienas tarnautojas spėjo baigti ir Vilniaus universitetą, vienas baigė Medicinos-chirurgijos akademiją. Buvo ir

³⁸ McFARLIN, Harold A. The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833. *Russian History*, 1974, I, 1, p. 10, 14; PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3), p. 433.

³⁹ PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3), p. 436, 438; О зачислении писара Матвеева на службу в Штат Канцелярий Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 59, b. 40, l. 6ob–7; По прошению Дворянина Юлия Ясенского об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 68, b. 96, l. 9ob–10. О назначении Титулярного Советника Михайлова, чиновником особых поручений при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 43, b. 1574, l. 4ob–5; По прошению Старшего Учителя Ровенской Гимназий, Надворного Советника Ивана Суворова, об определении его на службу в Канцелярию Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 70, b. 53, l. 4ob–5.

kitose gubernijose baigusių aukštąjį mokslą tarnautojų. Maskvos universitetą baigė 6 asmenys, Dorpatu (Tartu) – 2, Imperatoriškąją menų akademiją Sankt Peterburge – 2, Charkivo universitetą taip pat baigė 2 asmenys. Sankt Peterburgo universitetą baigė 1 asmuo, Polocko jėzuitų akademiją – 1, Sankt Peterburgo dvasinę akademiją taip pat baigė vienas asmuo. Devyni asmenys baigė Balstogės, Panevėžio, Vitebsko, Minsko, Vilniaus II, Kyjivo I, Kalugos gimnazijas. Vienas asmuo baigė Bresto kadetų mokyklą, vienas įgijo išsilavinimą Jaroslavlio kantonistų batalione. 8 asmenys mokėsi įvairiausiose apskričių mokyklose – Poltavos, Balstogės, Rygos, Vilkmergės, Raseinių, Koblenso, Maladečinos, Vilniaus apskrities bajorų mokykloje. Vienas tarnautojas ruošėsi pradėti mokslus, vienas baigė Varšuvos dorovingąjį institutą, vienas – Vyriausiąjį pedagoginį institutą.

Duomenys rodo, kad vieta, kurioje tarnautojas įgijo išsilavinimą, neturėjo didesnės svarbos, nes galima pastebėti tendenciją, jog į Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliariją galėjo pretenduoti baigusieji tiek universitetus, tiek apskričių mokyklas. Reikia pabrėžti, kad didžioji dalis tarnautojų buvo nebaigę viso universiteto kurso. Tarnautojai dažniausiai būdavo pasiekę universiteto kandidato laipsnį, retai – baigę universitetą. Pasitaikydavo atvejų, kuomet tarnautojas būdavo ruošiamas namuose. Tokių atvejų buvo vis mažiau, mat valstybės politika kryo link to, kad tarnautojas privalėjo turėti vidurinį išsilavinimą, ir apie XIX a. vidurį radosi biurokratų grupė, kurią buvo galima vadinti karjeros žmonėmis. Jie, įgiję išsilavinimą, nebesiremiami vien savo socialiniu statusu, siekdavo karjeros valstybės tarnyboje. Gali būti, kad dėl šios tendencijos Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje dažniau pastebimi bent minimalų išsilavinimą turintys tarnautojai.⁴⁰

Priimant į tarnybą mokslo baigimo vieta buvo nesvarbi, bet išsilavinimo lygis turėjo įtakos tarnautojų karjeros startui. Galima pastebėti, kad išėję visą universitetinį kursą studentai dažniau pasiekdavo karjeros aukštumų. Jie gebėdavo pasiekti aukštas, VI, VII, VIII rangus siekiančias tarnybines pozicijas, tapdami kanceliarijų viršininkais, valdininkais atskiriems pavedimams, skyrių sekretoriais. Nors į Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliariją dažnas tarnautojas ateidavo jau turėdamas reikiamą rangą, baigę visą universitetinį kursą tarnautojai jau karjeros pradžioje užimdavo svarbesnes pozicijas, dirbo inspektorais, sekretoriais, patikėtiniais. Pavyzdžiui, Emilijonas de Roberti, baigęs Charkivo universitetą, ankstesnę tarnybą atliko būdamas Charkivo švietimo apygardos patikėtinis, mokyklų revizoriumi, Charkivo generalgubernatoriaus kanceliarijos viršininku.⁴¹ Kitas valdininkas Pavelas Kukolnikas, apgynęs daktaro disertaciją Polocko jėzuitų akademijoje, dirbo Pašto departamento kontrolieriaus padėjėju, Teisingumo ministerijos sekretoriaus padėjėju, buvo Vilniaus

⁴⁰ Ibid., p. 432, 433.

⁴¹ По прошению Надворнаго Советника Эмилия де Роберти, об определении его чиновником особых поручении при Виленском Военном Губернаторе. LVIA, f. 378, BS, ap. 56, b. 220, l. 2ob.

universiteto profesorius.⁴² Tačiau universitetinis išsilavinimas negarantavo geros tarnybinės pozicijos. Pavyzdžiui, tarnautojas Želigovskis, baigęs Dorpatio universitetą, išlaikęs teisės mokslų kandidato egzaminą, Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje visą laiką dirbo jaunesniuojų raštininku.⁴³

Apskričių mokyklas baigę asmenys turėjo mažiau galimybių siekti karjeros aukštumų. Dauguma jų priklausė žemesniosios grandies biurokratų korpusui, turėjo XIV ir IX–X rangus. Šiems tarnautojams pavykdavo pasiekti sekretoriaus poziciją, tačiau daugiausia jų dirbo jaunesniaisiais arba vyresniaisiais raštininkais. Apskričių mokyklas baigę asmenys nepasiekdavo aukštesnių pareigybių, kaip valdininko specialioms pavidimams arba kanceliarijos viršininko pozicijos. Mokyti namie asmenys, pavyzdžiui, Dombrovskis, neturėjo jokių galimybių pakilti karjeros laiptais, nes neturėjo reikiamų įgūdžių, kurie leistų įgyti rangą, todėl jis 5 metus dirbo jaunesniuojų raštininku.⁴⁴ Tad galima manyti, kad išsilavinimas buvo itin svarbus karjerai.

Visi tarnautojai, dirbantys Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, privalėjo turėti rangą, o jo neturint – neišvengiamai baigti tarnybinius kursus. Universitetus arba gimnazijas baigę asmenys gaudavo ir tarnybinių kursų atestatą, kuris leido jiems siekti karjeros. Tarnybiniuose kursuose būdavo vertinami būsimo biurokrato rašymo, skaitymo įgūdžiai, archyvavimo gebėjimai. Tai, kad jie baigia kursus, leidžia manyti tarnybiniuose lapuose esantys įrašai, ar asmuo atestuotas rangui gauti. Tenka pastebėti, kad tie, kurie pradėjo tarnybą jau turėdami bent minimalų, XIV, rangą, tarnybiniuose sąrašuose turėjo pažymėjimą, kad yra atestuoti. Tuo tarpu visi, kurie neturėjo rango, bet įgijo jį vėliau, iš pradžių šios atžymos neturėdavo.⁴⁵

Tarnybiniuose lapuose būdavo įrašai apie tarnautojų šeiminių padėčių. Dauguma jų buvo nesusituokę asmenys. Šitai galėjo lemti keletas aplinkybių. Pirmiausia dauguma kanceliarijos darbuotojų buvo jauni, ką tik pradėję karjerą valstybinėje tarnyboje. Vidutinis tarnautojo amžius tuo metu buvo apie 26,3 metų, o ištarnauto valstybinėje tarnyboje laiko vidurkis – apie 3,82 metų. Ilgiausiai išdirbę asmenys turėjo 12 metų, o trumpiausiai – 10 mėnesių stažą. Susituokę dažniausiai buvo vyresni tarnautojai, jau pasiekę gyvenime stabilumo, taip pat būta našlių. Pavyzdžiui, 33 metų amžiaus tarnautojas Ruseckis, ištarnavęs 10 metų valstybės tarnyboje, turėjo šeimą ir vieną vaiką.⁴⁶ Tarnautojas Hildebrandas, ištarnavęs 15 metų ir sulaukęs 50 metų, buvo

⁴² Об определении Статского Советника Павла Кукольника чиновником особых поручений при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 57, b. 33, l. 2.

⁴³ По прошению Кандидата Правы Эдуарда Желиговского, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 51, b. 232, l. 1.

⁴⁴ По прошению Дворянина Геронима Домбровского, об определении его на службу в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 65, b. 22, l. 17.

⁴⁵ McFARLIN, Harold A. The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833. *Russian History*, 1974, I, 1, p. 4.

⁴⁶ По прошению Канцеляриста Борисовского Уездного Суда Ивана Русецкого, о принятии его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 49, b. 634, l. 3.

susituokęs.⁴⁷ Sinicinas, ištarnavęs 15 metų valstybės tarnyboje, 42 metų amžiaus, buvo susituokęs, turėjo 7 vaikus.⁴⁸

Kitas aspektas – finansinė padėtis. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija žemo rango tarnautojams mokėjo ganėtinai mažas algas. Remiantis 1832 m. birželio 1 d. ir 1834 m. spalio 9 d. atlyginimų lentele, kurią Valdantysis Senatas patobulino 1845 m. gruodžio 31 d., rodo, kad Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje VII rango kanceliarijos viršininkas gaudavęs 857,76 rublio algos per metus, VIII rango sekretoriai – 428,88 rublio, IX rango sekretorių padėjėjai – 257,29 rublio. Dokumentų registratorius / archyvaras, XII rango, gaudavęs 257,29 rublio ir X rango vertėjas – 428,88 rublio. Šalia šių tarnautojų buvo kanceliarijos tarnautojai, aukštesnės kategorijos, kurie gaudavo 142,88 rublio, o žemesnės – 85,76 rublio. Šiems tarnautojams taip pat būdavo skiriama pinigų mundurui įsigyti – kiekvienam po 28,59 rublio. Likę darbuotojai buvo VII rango valdininkai atskiriems pavedimams, gaudavę 514,60 rublio per metus.⁴⁹ Apskritai Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija aptariamuoju laikotarpiu disponuodavo 13 462,14 rublio suma.⁵⁰ Lyginant gaunamus atlygius su prekių kainomis, panašiu metu vyriškas kostiumas kainavo 35–40 rublių, 400 gramų juodos duonos – 1–5 kapeikas, kava – 50–70 kapeikų.⁵¹ Iš tokios algos buvo neįmanoma išlaikyti šeimos, o tarnautojai sunkiai galėjo nuomotis būstą, pirkti mundurą, kuris buvo reikalingas pagal atitinkamą tarnybą.

Dėl šios priežasties byloje galima rasti ne vieną nusiskundimą, kad norima keisti darbo vietą dėl itin mažos tarnybinės algos, iš kurios neįmanoma išgyventi. Pavyzdžiui, jaunesnysis raštininkas Revenskis prašė F. Mirkovičiaus parašyti jam rekomendacinį laišką geležinkelių valdybai, kurioje jis norėtų įsidarbinti aukštesnėse pareigose, nes jam sunku išlaikyti ne tik save, bet ir jam paliktus brolių ir seserį. Toje įstaigoje būdamas buhalteriu jis gautų ne tik socialinį aprūpinimą, būstą, bet ir padorią algą.⁵² Greičiausiai dėl finansinio atlygio Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje nebuvo galvojama apie šeiminių sąjungą, nes nebūtų galimybės ją išlaikyti. Tad galima teigti, kad Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos pozicijos buvo patrauklesnės arba jauniems, karjeros siekiantiems asmenims, arba vyresniems, turintiems tam tikrą statusą.

⁴⁷ По прошению Коллежского Ассесора Гильдебранта, об определении его чиновником особых поручений при Виленском Военном Губернаторе. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 63, b. 14, l. 30.

⁴⁸ О назначении Коллежского Советника Синицына Правителям Канцелярии Виленского Военного Губернатора и Генерал-Губернатора Гродненского, Минского и Белостокского. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 49, b. 620, l. 3.

⁴⁹ *ПСЗ-2*, т. 20, ч. 2, № 19568, с. 249.

⁵⁰ О штате канцелярий Виленского военного и Генерал-Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 53, b. 300, l. 1, 2.

⁵¹ *Kainos Rusijos imperijoje*. Prieiga per internetą: <https://statehistory.ru/5720/TSeny-i-zarplaty-kontsa-19---nachala-20-vv/>

⁵² По прошению Дворянина Оттона Ревенского, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 58, b. 17, l. 2ob.

Verta pabrėžti, kad, nepaisant antilenkiškos politikos, absoliuti dauguma tarnautojų buvo katalikai. Jie užimdavo žemesnes pozicijas, tarkim, raštininkų, dokumentų registratorių bei sekretorių pavaduotojų, kartais atsirasdavo asmenų, kurie pasiekdavo sekretoriaus poziciją. Apskritai iš nagrinėtų 70 asmenų, dirbusių Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje, katalikų buvo dauguma – jų suskaičiuojama 46. Antrąją vietą užima stačiatikiai, kurių buvo 12, likę – 4 evangelikai liuteronai ir 1 unitas. Būtina paminėti, kad septyni asmenys buvo nenurodę konfesijos, todėl tiek katalikų, tiek kitų tikėjimų išpažinėjų gali būti daugiau, nei suskaičiuota. Vis dėlto aukščiausių pareigų katalikai nėjo, jas gaudavo stačiatikiai, retai – evangelikai liuteronai. Ortodoksai ir protestantiškosios šakos atstovai turėjo daugiau galimybių pasiekti karjeros aukštumų. Pastebėtina, jog Vilniaus generalgubernijoje dažniau liuteronai užėmė vadovaujamas pozicijas. Taip gali būti todėl, kad jie buvo laikomi geriau išsilavinę nei stačiatikiai.⁵³

Analizuojant tarnautojų tarnybos sąrašus, galima pastebėti, kad rangų sistema turėjo įtakos tarnautojo karjerai. Kaip buvo suteikiami rangai? Jeigu, kaip minėjome anksčiau, tarnautojas neturėjo rango, jis privalėjo laikyti egzaminą, kad būtų atestuotas. Jeigu asmuo turėjo rangą, tačiau per žemą norimoms pareigoms užimti, kaip buvo minėta anksčiau, jį galėjo atestuoti darbdavys, šiuo atveju generalgubernatorius.⁵⁴ Tačiau tarnautojui, kuris ištarnavo reikiamą laikotarpį, atestacijos neprireikdavo, užteko tik rekomendacijos kelti rangą, kurią rašydavo generalgubernatorius.⁵⁵ Didžioji dalis atvejų rodo, kad rangas nebūtinai būdavo suteikiamas už nuopelnus. Paprastai aukštesnį rangą suteikdavo ištarnavus tam tikrą metų skaičių, tačiau ilgai niui ištarnautą laiką pradėta neatsižvelgti, buvo labiau vertintas tarnautojo gebėjimas gerai atlikti pareigas.⁵⁶

Kaip buvo galima pakilti karjeros laipteliais? Pirmiausia Vilniaus generalgubernatorius parašydavo tarnautojo charakteristiką, kad jis vertas aukštesnio rango, arba trumpą atestatą, kurį pateikdavo Vidaus reikalų ministerijai. Nuo 1850 m. Vilniaus generalgubernatorius tokią informaciją pradėjo teikti ir Civilinių žinybų inspekcijai. Šios institucijos, įvertinusios valdininko tarnybą, ištarnautą laiką, jo savybes, priimdavo sprendimą dėl aukštesnio rango suteikimo, kuris buvo skelbiamas Valdančiojo Senato vardu. Pavyzdžiui, Malinovskio tarnybos lape atspindi jo ilgametė tarnyba Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Jis pradėjo tarnybą 1846 m. nuo jaunesniojo raštininko pareigų, tais pačiais metais gavo kolegijos registratoriaus – XIV rangą. 1847 m. jam buvo suteiktas XII gubernijos sekretoriaus

⁵³ PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3), p. 438.

⁵⁴ Об определении Губернского Секретаря Забелло, на службу в Канцелярию Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, f. 378, BS, ap. 63, b. 38, l. 3.

⁵⁵ По прошению Дворянина Льва Козерадского, об определении его в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. *LVIA*, BS, f. 378, ap. 41, b. 1965, l. 20.

⁵⁶ HASSELL, James. Implementation of the Russian Table of Ranks during the Eighteenth Century. *Slavic Review*, June, 1970, 29(2), p. 289, 294.

rangas, 1851 m. – X kolegijos sekretoriaus rangas. 1855 m. Malinovskis gavo IX rangą, titulinio padėjėjo. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje jis dirbo aštuonerius metus, nuo 1846 iki 1857 m., po šešerių tarnybos metų gavo sekretoriaus padėjėjo pareigas.⁵⁷

Retas Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdininkas turėjo X rangą. Valdininkai, turėję VIII ir aukštesnį rangą, jį gavo daug metų tarnaudami kitose institucijose. Paprastai šie asmenys ėjo aukštesnes pareigas, tokias kaip skyrių viršininkai, retesniu atveju buvo universitetų arba akademijų dėstytojai. Pastarieji buvo ne vien paprasti dėstytojai, bet profesoriai, užėmę ne tik dėstytojo, bet ir kitas pareigas universitete. Aukščiausiose pozicijose – kanceliarijos viršininko bei valdininko atskiroms pavidimams – tarnautojai turėjo turėti VI arba VII rangą, kartu ir itin daug tarnybinės patirties.⁵⁸ Aukštą rangą turėdavo, kartu ir pareigas užimdavo buvę kariškiai. Nors apžvelgiamu laikotarpiu kariškių, perėjusių į civilinę tarnybą, buvo mažai, civiliniame darbe jie užimdavo aukštesnę poziciją. Tokia situacija susidariusi dėl Rusijos imperijoje būdingos karinės tarnybos sureikšminimo. Tai pasireikšdavo tais atvejais, kai, į aukštesnes pareigas pretenduojant asmenims, turintiems tą patį rangą, kariškis turėdavo daugiau galimybių jas užimti.⁵⁹

Būtina pabrėžti, kad valdininkų vertinimui ir galimybei gauti aukštesnį rangą įtakos turėjo jų priklausymas konkrečiai konfesijai. Valdininkai, generalgubernatoriaus kanceliarijoje užimantys aukščiausias pareigas, paprastai buvo stačiatikiai arba evangelikai liuteronai. Katalikų į šias pareigas neskyrė ir nebuvo ženklų, kad į jas apskritai pretenduotų. Vienas iš pavyzdžių – liuteronas, tapęs kanceliarijos viršininku Emilijonas de Roberti, nepriklausė vietinei bajorijai, buvo evangelikas liuteronas.⁶⁰ Toks tarnautojas buvo laikomas palankiu rusų valdžiai. Antra, katalikai negalėjo siekti aukštesnių pozicijų dėl diskriminacinės valdžios politikos katalikybės atžvilgiu.⁶¹ Tačiau siekiant rangų įtakos neturėjo geras išsilavinimas. Diplomuoti studentai apgindavo kandidato laipsnio darbus ir tapdavo pastoviais studentais, baigę akademijas asmenys turėdavo pradėti tarnybą valstybės aparate nuo paprasčiausių pareigų. Pagrindinė priežastis, kaip tarnautojas galėjo kilti rangų lentele, – išdirbti metai ir praktinis administracinis darbas.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad tarnautojo vaizdinys rodė jo tobulėjimą – jis buvo labiau išsilavinęs, radosi tarnautojų iš kitų luomų. Šis aspektas tapo būtinybe,

⁵⁷ По прошению служащего в штате Палаты Государственных Имуществ Валериана Малиновского, определении его на службу в Штат Канцелярии Виленского Военного Губернатора. LVIA, BS, f. 378, ap. 54, b. 274, l. 2ob.

⁵⁸ ПСЗ-2, т. 20, ч. 2, № 19568, с. 249.

⁵⁹ HASSELL, James. Implementation of the Russian Table of Ranks during the Eighteenth Century. *Slavic Review*, June, 1970, 29(2), p. 285.

⁶⁰ По прошению Надворного Советника Эмилия де Роберти, об определении его чиновником особых поручении при Виленском Военном Губернаторе. LVIA, BS, f. 378, ap. 56, b. 220, l. 2ob.

⁶¹ PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3), p. 438.

norint siekti karjeros. Tačiau Vakarinėse gubernijose bajorų luomo atstovai toliau užėmė pagrindines pareigas, o iš jų didžiąją dalį tarnautojų sudarė smulkioji bajorija. Nors išsilavinimas palaipsniui tapo svarbia karjeros dalimi, vis dėlto didelę įtaką Vakarinių gubernijų institucijose turėjo religinis aspektas. Katalikų konfesijos atstovai tarnautojai negalėjo pasiekti karjeros viršūnės, o asmenys išpažįstantys stačiatikybę ir liuteronybę užimdavo svarbias pozicijas kanceliarijoje. Keblumų kėlė ir rangų sistema, kuri darė įtaką kilimui karjeros laiptais, nes religija tapdavo kliuviniu, kad tarnautojas gautų aukštesnį rangą.

Išvados

XIX a. 4-ajame deš. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija akivaizdžiai modernėjo, siekdama turėti profesionalesnių tarnautojų ir geresnį darbo pasidalijimą. Tačiau kartu pastebima institucijos specifika, kuri turi tris aiškius profesionalizavimo, kaip biurokratijos sudedamosios dalies, ženklus.

Pirmasis požymis – išsilavinusių tarnautojų skaičius. Duomenys rodo, kad beveik visi tarnautojai, siekę pareigų kanceliarijoje, buvo išsilavinę. Todėl galima teigti, kad Vilniaus generalgubernatoriaus institucija neatsiliko nuo kitų Rusijos imperijos institucijų – pirmiausia stengėsi įdarbinti išsilavinusius asmenis, turinčius reikalingų įgūdžių profesionaliam darbui atlikti. Nors Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija modernėjo, turėjo darbo pasidalijimo bruožų, o išsilavinusių tarnautojų pasiūla vis didėjo, bet jų paklausa buvo nedidelė, nes Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija neturėjo lėšų nei didesniai skaičiui tarnautojų, nei atitinkamoms algoms, kurios padėtų išlaikyti tarnautojus kanceliarijoje, o šios problemos neleido vystyti viso institucijos potencialo.

Nepaisant profesionalėjimo ženklų, antrasis požymis rodo, kad biurokratizacijos procesuose toliau dominavo bajorų luomas. Tačiau galima teigti, kad nors tarnybos vietas dažniausiai užimdavo bajorų luomo atstovai, kadangi XIX a. vid. bajorija turėjo daugiau galimybių įgyti išsilavinimą ir labiau tiko biurokratiniam darbui, nebuvo galima pastebėti įdarbintų tarnautojų tik dėl priklausomybės bajorų luomui. Be to, Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje dirbo daugiausia lenkų kilmės bajorai, nes trūko profesionalių biurokratų rusų. Tad buvo taikomos išimtys – vietinių bajorų ištikimybė buvo formalizuota, remiantis pretendento į pareigas nedalyvavimu 1830–1831 m. sukilime ir Heroldijos patvirtinta bajoryste.

Trečiasis požymis – biurokratizacijos procesai buvo ribojami Rusijos valdžios integracinės politikos ATR valstybės atžvilgiu. Dėl rusų kilmės tarnautojų trūkumo Rusijos imperijos antilenkiška politika linko į diskriminacinę politiką religijos atžvilgiu, nulemdama stiprią religijos įtaką kilimui karjeros laiptais. Katalikybė, kuri buvo laikoma priešiška konfesija imperinei politikai, tapo kliuviniu tarnautojui, kuris norėjo užimti aukštesnę pareigybinę poziciją, todėl karjeros aukštumų

galėjo siekti tik stačiatikių ir evangelikų-liuteronų konfesijos atstovai. Dauguma tarnautojų priklausė katalikų religijai, todėl jie turėjo mažai galimybių užimti aukštesnes pareigas.

Šaltiniai

Archyviniai šaltiniai

1. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija, f. 378, Bendrasis skyrius, ap. 56, b. 220; ap. 63, b. 38; ap. 41, b. 1965; ap. 54, b. 274; ap. 58, b. 17; ap. 49, b. 634; ap. 63, b. 14; ap. 49, b. 620; ap. 53, b. 300; ap. 56, b. 220; ap. 57, b. 33; ap. 51, b. 232; ap. 65, b. 22; ap. 53, b. 277; ap. 51, b. 189; ap. 66, b. 14; ap. 45, b. 1675; ap. 69, b. 69; ap. 63, b. 38; ap. 62, b. 41; ap. 59, b. 61; ap. 53, b. 308; ap. 67, b. 70; ap. 67, b. 42; ap. 69, b. 69; ap. 51, b. 306; ap. 42, b. 1830; ap. 63, b. 38; ap. 39, b. 2127; ap. 53, b. 300; ap. 53, b. 300; ap. 53, b. 300; ap. 64, b. 34; ap. 46, b. 348; ap. 39, b. 2127; ap. 66, b. 60; ap. 39, b. 2127; ap. 59, b. 40; ap. 68, b. 96; ap. 43, b. 1574; ap. 70, b. 53, l. 4ob–5.

Publikuoti šaltiniai

1. *Полное собрание законов Российской империи*, т. 20, ч. 2, №. 19568, с. 249.
2. *Полное собрание законов Российской империи*, т. 19, ч. 1, №. 17730, с. 195.

Literatūra

1. ANISIMOVAS, Jevgenijus. *Imperatorių Rusija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.
2. BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara. *Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 171–190.
3. BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara; MEDIŠAUSKIENĖ Zita; MIKNYS Rimantas. *Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Baltos lankos, 2011, t. 8, d. 1, p. 312.
4. HASSELL, James. Implementation of the Russian Table of Ranks during the Eighteenth Century. *Slavic Review*, June, 1970, 29(2), p. 285.
5. *Kainos Rusijos imperijoje*. Prieiga per internetą: <https://statehistory.ru/5720/TSeny-i-zarplaty-kontsa-19---nachala-20-vv/>
6. LEDONNE, J. P. *Forging a unitary state: Russia's management of the Eurasian space, 1650–1850*. University of Toronto Press, 2020.
7. LEDONNE, J. P. Administrative regionalization in the Russian empire, 1802–1826. *Cahiers du Monde Russe*, 2002, 43(1), p. 5–34.

8. McFARLIN, Harold A. *The extension of the Imperial Russian Civil Service to the Lowest Office Workers: The creation of the Chancery Clerkship, 1827–1833. Russian History*, 1974, I, 1, p. 10, 14.
9. MONAS, Sidney. Bureaucracy in Russia Under Nicolas I. Ed. Michael Cherniavsky. *The structure of Russian History*, New York, 1970, p. 270.
10. PARKA, Swietłana. Stopnie naukowe w Cesarskim uniwersytecie Warszawskim (1869–1915). *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, 2000, t. XIX, s. 130.
11. PINTNER, Walter M. The social characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy. *Slavic Review*, 1970, 29(3), p. 433.
12. PIPES, Richard. *Russia under the Old regime*. New York, 1974.
13. ЛЫСЕНКО, Л. М. *Губернаторы и Генерал-Губернаторы Российской Империи (XVIII – начало XX века)*. Москва, 2001.
14. ОБОЛОНСКИЙ, А. В. *На государственной службе. Бюрократия в старой и новой России*. 1997.
15. ПИСАРЬКОВА, Любовь. От Петра I до Николая I: политика правительства в области формирования бюрократии. *Отечественная история*, 1996, № 4, с. 29–43.
16. *Университет в Российской империи XVIII – первой половины XIX века*. Сост. А. Ю. Андреева, С. И. Посохова (ред.). Москва, 2012, с. 358.

Chancellery of General Governor of Vilnius: Aspect of the Clerkship

Lukas Pocius

Lithuanian Institute of History, Tilto str. 17, LT-01101 Vilnius, Lithuania
E-mail: lukas.pocius@istorija.lt
<https://orcid.org/0000-0002-9379-449X>

Summary

This article focuses on the employees of the Vilnius Governor General's Office, on whom the efficiency of the institution's work depended. Based on the civil servants' sheets found in the Lithuanian State Historical Archive, in the fonds of the Vilnius Governor General's Office, the article explores the recruitment process of the civil servants of the Vilnius Governor General's Office, the importance of their social origin, religion, and education in their careers.

Beginning in the 19th century, the Governor General's office was one of the government authorities which felt the process of bureaucratisation of the state apparatus. Applicants for the civil service had to prove their education, which varied from county schools to university degrees. But, unlike in Western Europe, modern bureaucracy was mixed with nobleman domination in offices. Specifically for the Western Governorates, a nobleman needed to have a confirmed

nobility in Herold. It was noted that, despite the Russian Empire's policy of integration regarding the territories of the former Polish-Lithuanian Commonwealth, the majority of civil servants were of the Catholic faith but had little chance of gaining higher positions. The Orthodox or Evangelical Lutheran faiths had a better chance.

The analysis of the available material showed that education was given more importance, and that those without it had a harder time getting a civil service position. However, because the nobility had the best chance of getting an education, they held the most civil service positions. The Catholic denomination also had difficulties in attaining high positions, but the small number of Russian civil servants meant that the authorities had to accept members of this denomination into the service, who were allowed to take lower positions.

Gauta / Received 2025 03 12
Priimta / Accepted 2025 10 15